

Cassian Maria SPIRIDON

**UN DAR
AL LACRIMILOR**

DOXOLOGIA
Iași, 2023

CUPRINS

Absurdul ca temei al creației	7
Poezia, <i>geometrie înaltă și sfântă</i>	18
O altfel de cunoaștere	29
Un dar al lacrimilor	35
În joc aflăm rădăcina poeziei	42
Îmi văd suflarea	56
O cale a purificării	61
Din Infernul poezilor în Raiul poeziei	72
De la profetie la poezie	86
Darul Divinității sau o ispitire care mîntuiește	95
Muza, făuritoarea înțelepciunii	106
Poezia ca anamnesis	124
Prin poezie, trepte spre Înviere	157
Rățiunea inimii, poezia	179
Poezia, jertfă întru euharistie	208
Rugul ce nu se mistuie	235
Din impuritățile focului se adună cenușa Învierii	252

Poezia, de la iluminare la împlinire, un act de voință	263
Nașterea poeziei, o taină	289
Marginile universului liric	302
Și harul își are timpul său	310
Inima poeziei	327

ABSURDUL CA TEMEI AL CREAȚIEI

Absurdul vine din latinescul *absurdus* – *discordant*, de la *surdus* – *surd*. În sensul curent: contrar simțului comun; din punct de vedere logic: care comportă o contradicție; în literatură și filozofie: care nu au sens.

Prezența absurdului în matematică este o constantă prin *reductio ad absurdum* (reducerea la absurd), metodă indirectă (*apagogică*) de demonstrație sau de argumentare, metodă prin care se face demonstrarea adevărului unei afirmații prin demonstrarea falsității afirmației contradictorii sau a consecințelor ce rezultă din aceasta; e un raționament întemeiat pe principiul *terțului exclus* – raționament folosit prioritar în Elementele lui Euclid.

În religie, cu osebire în creștinism, fericitul Augustin susținea că esența credinței este *a crede, fără a cerceta*, altfel spus a crede chiar și ceea ce pare absurd, iar Tertullian, cu mai bine de un secol înainte (sec. II-III), în cartea sa *De carne Christi* (*Despre carnea lui Hristos*), spune: „Et mortun est Dei filius; prorsus credible est, *quia ineptum est*” (Și a murit fiul lui Dumnezeu, e foarte credibil, *deoarece e o absurditate*) – care, prescurtat circulă astfel: *Credo quia absurdum* (Cred, pentru că e absurd).

Absurdul îl vedem prezent și-n credință, și-n matematici, și-n viața curentă cu paradoxurile ei, dar nu mai puțin în filosofie și literatură. Cum a observat Goethe: *Absurdul umple*

lumea, iar Nichita Stănescu consideră că: *Nimic nu este mai firesc decât absurdul.*

Încă în secolul XVII, Pascal, într-una din cugetările sale, afirmă despre gândire că e coruptă, iar *condiția omului* este redusă la: *nestatornicie, plictiseală, neliniște.*

Nicolae Balotă în *Lupta cu absurdul* (Editura Univers, 1971) consideră *absurdul*, în fond, o temă de gândire a filosofiei existențialiste. Ilustrativ este Albert Camus și eseul său *Mitul lui Sisif* (Editura pentru Literatură Universală, 1969, traducere, prefață și note de Irina Mavrodin). Marea spaimă este rostogolirea către finalitate, către extincție inexorabilă. „Timpul, spunea Albert Camus, ne înspăimîntă tocmai pentru că el face demonstrația; soluția nu vine decât după aceea. Toate frazele frumoase despre suflet vor primi aici, cel puțin pentru o vreme, dovada matematică a contrariului lor. Din trupul inert pe care o palmă nu mai lasă nici o urmă, sufletul a dispărut. Acest aspect definitiv și elementar al aventurii formează conținutul sentimentului absurdului. În lumina mortală a acestui destin apare inutilitatea. Nici o morală și nici un efort nu pot fi justificate *a priori* în fața matematicilor sîngeroase sub al căror semn stă condiția noastră”.

Absurdul își afirmă prezența în hăul creat de existență, unul de nedepășit, între rațiune și realitate, prăpastie care se cascadează printr-un acut sentiment al absurdului.

Este prăpastia pe care poezia dintotdeauna, dar cu o maximă implicare poezia modernă și contemporană, în nebunia ei, cu toată disperarea necesară, încearcă să o umple, să fie puntea peste neant.

Filosoful existențialist apelează la știință pentru a-și confirma raționalitatea lumii, posibilitatea unei cunoașteri fără rest. Ajunge la atom, apoi la electron și în continuare

i se propune un invizibil sistem planetar în care electronii gravi-tează în jurul unui nucleu. Îmi explicați această lume printr-o imagine. Înțeleg atunci că ați ajuns la poezie: nu voi cunoaște niciodată. Nici n-am avut timpul să mă îndignez că v-ați și schimbat teoria. Astfel, știința de la care trebuia să aflu totul sfârșește în ipoteză, luciditatea eșuează în metaforă, incertitudinea se preschimbă în operă de artă. La ce mi-au folosit atâtea strădanii? Linia blîndă a acestor coline și mîna serii pe această inimă zburci-mată mă învață mult mai mult. M-am întors acolo de unde plecasem. Înțeleg că dacă pot prin știință să cuprind fenomenele și să le enumăr, asta nu înseamnă însă că pot să înțeleg lumea.

Toată cunoașterea se revarsă în metaforă, opera de artă e singura care pare că oferă un răspuns, e drept, iluzoriu „În acest univers indescifrabil și limitat, destinul omului își capătă astfel sensul. O puzderie de iraționale s-au ridicat și-l înconjoară pînă la sfîrșitul zilelor sale. O dată cu această clarviziune redobîndită și deliberată, sentimentul absurdului se luminează și se precizează. Spuneam că lumea e absurdă dar mă grăbeam. Tot ceea ce se poate spune este că lumea nu-i în ea însăși rațională. Absurdă însă este confruntarea dintre acest irațional și această nemărginită dorință de claritate a cărei chemare răsună în străfundurile omului. Absurdul ține afîit de om, cît și de lume. Pentru moment el este singura lor legătură. Îi înlănțuie unul de celălalt cum numai ura o poate face. E singurul lucru pe care-l pot desluși limpede în acest univers fără de măsură în care se desfășoară aventura mea” (Albert Camus).

Heidegger, întrebîndu-se *Ce este metafizica?* află în teama (*Angst*) ce ne cuprinde uneori în fața *Nimicului*, temeiul ființei: „Teama, în schimb, înlătură puțința apariției unei asemenea rătăcirii. Ea este străbătută, mai degrabă, de un calm specific. E drept că teama este întotdeauna «teamă față de...», dar

nu față de cutare sau cutare lucru. «Teama față de...» este întotdeauna «teamă pentru ceva...», dar nu pentru cutare sau cutare lucru. Indeterminarea lucrului care ne umple de teamă și a celui pentru care ne temem nu este o simplă lipsă a determinației, ci imposibilitatea esențială de a conferi o determinație. Ea iese la iveală în următoarea situație pe care o cunoaștem foarte bine cu toții.

Cînd ești cuprins de teamă, se spune îndeobște că «îți e urît». Ce înseamnă însă a-ți fi urît? Nu se poate spune ce anume te face să-ți fie urît. Îți este în întregime astfel. Toate lucrurile se scufundă într-un soi de indiferență, și noi odată cu ele. Dar aceasta nu se petrece în sensul unei simple dispariții, ci, în mișcarea lor de îndepărtare ca atare, ele se întorc către noi. Această mișcare de îndepărtare a ființării în întregul ei, care ne împresoară atunci cînd sîntem cuprinși de teamă, este cea care ne apasă. Nici un punct de sprijin nu mai rămîne. În mișcarea de alunecare prin care ființarea ne scapă, tot ce rămîne este acest «nici un», care vine să ne copleșească.

Teama revelă Nimicul”.

Poezia ar putea fi și adeseori este o victorie în contra Nimicului, a urîtelui, a stării de urît ce ne cotopește pînă la spaimă.

Vedem cum Nimicul înalță în lumină ființarea, grație lui accedem la ființare. Pentru filosof „*Da-sein*” înseamnă: *stare de menținere în Nimic*. Și continuă: „Menținîndu-se în Nimic, Dasein-ul este de fiecare data deja dincolo de ființarea în întregul ei. Numim această aflare-dincolo de ființare-transcendența”.

Conștient de existența într-o lume absurdă în care spaima finalului este permanentă, vede în metafizică, *modalitatea de a întreba trecînd dincolo de ființare, în așa fel încît ființarea*

să poată fi redobândită, ca atare și în întregul ei, pentru înțelegere iar în starea-de-menținere a Dasein-ului în Nimic – temeiul ei este însăși teama ascunsă – îl transformă pe om în locțiitorul Nimicului. Sîntem atît de finiți, încît nu ne putem aduce prin proprie hotărîre și voință, în chip original în fața Nimicului. Finirea (Verendlichkeit) sapă atît de adînc în Dasein, încît finitudinea cea mai adîncă și care ne este proprie în chipul cel mai intim se refuză libertății noastre.

Starea-de-menținere a Dasein-ului în Nimic – temeiul ei e însăși teama ascunsă – este depășirea ființării în întregul ei: transcendența.

Întrebarea fundamentală a metafizicii, la care face adesea trimitere și Constantin Noica, este pentru Heidegger: „De ce este de fapt ființare și nu, mai curînd, Nimic?” Și, parafrazînd, întrebăm: De ce este mai degrabă Poezie și nu, mai curînd Nimic? Un gînd care nu era străin nici filosofului german preocupat de aspirația creatoare: „Teama celui temerar nu poate fi nicum opusă bucuriei, cu atît mai puțin plăcerii tihnite care însoțește liniștea celui ce s-a agitat. Ea se află – dincoace de asemenea opoziții – într-o tăinuită uniune cu seninătatea și blîndețea aspirației creatoare”.

În *Conceptul de credință filosofică*, Karl Jaspers, în siajul gîndirii existențialiste, are cîteva observații: „...Viața noastră în istorie este concomitent ambele: viață care, slujind, întemeiază viața celor ce vor veni, și viață care se situează de-a curmezișul istoriei, în simplul prezent, orientată spre transcendența care ne eliberează: în desăvîrșirea ei, această eliberare suprimă timpul. Dar dacă această eliberare are loc, ea nu poate fi comunicată decît, poate, în jocul estetic, în gîndul speculativ, în cultul religios sau în rarele momente ale unui acord deplin dintre doi oameni – de fiecare dată însă

UN DAR AL LACRIMILOR

Aristotel, în *Poetica* sa, definește tragedia drept *imitația unei acțiuni alese și întregi, de o oarecare întindere, în grai împodobit cu felurite soiuri de podoabe osebit după fiecare din părțile ei, imitație închipuită de oameni în acțiune, ci nu povestită, și care stîrnind mila și frica săvîrșește curățirea acestor patimi.*

În același timp, *imitația de care ne ocupăm fiind imitația unei acțiuni, realizată de cîțiva eroi, iar aceștia deosebindu-se în ochii noștri după caracterul și judecata fiecăruia (elemente după care, îndeobște, se cîntăresc faptele individuale), urmează că pricinile acțiunilor sînt două, caracterul și judecata, și că, la rîndul lor, acțiunile hotărăsc fericirea ori nefericirea oamenilor. Este catharsis-ul, termen grecesc, tradus prin *purificare*, prin care sufletul este curățat de orice pasiune, depășind imanența, spre a accede spre mai mult.*

În *Retorica*, Stagiritul explică mai pe larg ce înțelege prin teamă și milă. Citim în capitolul V din Cartea a II-a despre teamă ca fiind *o suferință sau o tulburare, cauzate de reprezentarea unui rău viitor care poate provoca distrugere sau suferință; căci oamenii nu se tem de toate relele, ca de exemplu, dacă o persoană va deveni nedreaptă sau înceată la minte, ci de toate cîte pot aduce ori suferințe grave, ori distrugeri, iar aceasta dacă ele apar nu îndepărtate, ci apropiate, încît să se împlinească. Căci oamenii nu se tem de cele care sînt foarte departe; toți știu, de altfel, că vor muri, însă moartea, nefiind aproape, nu se îngrijesc deloc*

de ea. Dacă tocmai aceasta este teama, atunci lucrurile de acest fel care provoacă teama sînt în mod necesar toate cîte par să aibă o mare putere de a distruge sau de a cauza pagube ce tind să provoace, la rîndul lor, o suferință mare. Peste cîteva zeci de rînduri, tot pe această temă, precizează și în ce condiții teama provoacă mila: „În general vorbind, sînt de temut toate cele care, cînd se întîmplă, sau urmează să se întîmple altora, sînt capabile de a provoca milă”.

În aceeași Carte din *Retorica*, la capitolul 8, citim despre milă ca fiind *o suferință anume, resimțită din cauza unui rău manifest, distrugător sau dureros, legat de cel care nu merită să fie atins de el, și pe care un om s-ar aștepta să îl îndure el însuși, sau vreunul dintre ai săi, iar aceasta, cînd răul pare aproape.*

Sîntem atenționați și asupra contextului în care oamenii sînt miloși, cînd socotesc că există niște persoane virtuozose; căci cel care gîndește că nu există nici una, va considera că toți sînt demni de nenorocirea lor. Și, în general, cînd un om este dispus astfel încît să își aducă aminte că asemenea rele i s-au întîmplat lui, sau vreunuia dintre ai săi, ori să aștepte să i se întîmple chiar lui, sau vreunuia dintre ai lui.

Pe aceeași temă, în *Poetica* la capitolul XIII și în consonanță cu cele din *Retorica* la sentințele fundamentale convenite a fi provocate de tragedie, este adăugată *omenia*, urmată de *milă și frică*.

În continuitatea viziunii aristotelice asupra omeniei, Kant vorbind despre însușirea sublimului și frumosului la om în genere, consideră că, *dintre însușirile morale sublimă este numai adevărata virtute*: „Virtutea autentică nu poate fi greafată decît pe principii, care, cu cit sînt mai generale, cu atît mai sublimă și mai nobilă o fac. Aceste principii nu sînt reguli speculative, ci sînt conștiința unui sentiment ce sălășluiește în orice suflet omenesc și care se extinde mult mai departe

decît o cer motivele speciale determinate de milă și amabilitate. Cred că sintetizez totul dacă spun că e vorba de *sentimentul frumosului și al demnității umane*. Primul este temeiul unei generale voințe de bine, cel de al doilea — temeiul unei stime generale, și, dacă acest sentiment ar atinge deplina desăvîrșire în vreuna din inimile omenеști, atunci omul respectiv s-ar iubi și s-ar stima într-adevăr și pe sine, dar numai în măsura în care este și el unul dintre ceilalți, anume dintre cei asupra cărora se revarsă sentimentul lui cuprinzător și nobil”.

Ideea de sublim kantiană este dezvoltată de Friedrich Schiller, unde aflăm un autentic imn dedicat omului, fizic atît de ușor destructibil, dar cu o (?) putere morală în fața nesfîrșitelor primejdii de moarte: „Sublimul nu se întemeiază așadar nicidecum pe învingerea sau suprimarea unei primejdii ce ne amenință, ci pe eliminarea ultimei condiții, singura în care poate exista primejdie pentru noi; căci sublimul ne învață să considerăm partea fizică a ființei noastre ca pe un lucru natural exterior, care n-are nimic și în nici un fel de a face cu adevărata noastră personalitate, cu eul nostru moral”.

Catharsisul e cel care prin lacrimi ne purifică, ne curăță sufletul întru sublimul și frumosul care prin poem ne despart de patimi, de nivela acaparatoare a contingentului.

Epopoea lui Ghilgameș, creată cu un mileniu și jumătate înaintea poemelor homerice, în Mesopotamia, țara dintre Tigru și Eufrat, mai veche decît Biblia, narează vitejiile și suferințele lui Ghilgameș, regele legendar al Urukului. De multe lacrimi și suferințe are parte eroul nostru odată cu moartea prietenului de nedespărțit Enkidu. Sînt descrise încercările regelui de a-și scoate din Infern prietenul, toate fără succes. Ghilgameș merge în templu și se roagă pe rînd

zeilor care nu-i răspund, doar Ea îl ascultă pe rege care varsă lacrimi.

„O, tată, o, Ea, iată că pukku a căzut în Infern/ iată că mikku a căzut în Infern;/ de s-ar putea sa se întoarcă Enkidu din Infern!/ căci nu soarta l-a răpit, nu o stafie l-a răpit, ci pământul l-a înghițit;/ nu vreo unealtă a neînduplecatului zeu Nergal l-a răpit,// ci pământul l-a înghitit;/ nu țărîna pe câmpul de luptă al vitejilor a mușcat, ci pământul l-a înghițit.”/ Ea, tatăl, spuse viteazului Nergal:/ – „Deschide acum borta care duce în Infern,/ ca să iasă duhul lui Enkidu din Infern!/ și să poată sta de vorbă cu fratele lui!”/ Viteazul Nergal deschise borta care duce în Infern,/ duhul lui Enkidu, ca o suflare, țîșni din Infern./ Ghilgameș și cu el începură să vorbească:

– „Spune-mi, prietene, spune-mi, prietene,/ spune-mi care-i legea lumii subpământene pe care o cunoști!”/ – „Nu, nu ți-o voi spune, prietene, nu ți-o voi spune:/ Dacă ți-aș destăinui legea lumii subpământene pe care o cunosc,/ te-ai porni pe plîns!”/ – „Ei bine, fie, vreau să mă pornesc pe plîns!”/ – „Ce ți-a fost drag, ce-ai mîngîiat și era pe placul inimii tale,/ este astăzi prada viermilor, ca o haină veche./ Ce ți-a fost drag, ce-ai mîngîiat și era pe placul inimii tale,/ este astăzi acoperit cu pulbere./ Toate acestea sînt acum cufundate în pulbere,/ Toate acestea sînt acum cufundate în pulbere.”

Cunoscute sînt plîngerile profetului biblic Ieremia, viziunea lui asupra nenorocirilor ce vor cădea asupra Ierusalimului pentru păcate sale. Grea suferință-i provoacă profetului pierzania Cetății:

48. Șuvoaie de apă lăcrimează ochiul meu, din pricina prăpădului fiicei poporului meu.

49. Ochiul meu varsă lacrimi fără încetare, căci nu este ușurare,

50. Pînă să se uite în jos și să privească Domnul din ceruri.

51. Ochiul meu mă doare din pricina fiicelor cetății mele.

52. Ca pe o pasăre m-au vînat fără cuvînt vrăjmașii mei.

53. Au vrut să nimicească în groapă viața mea, și au aruncat cu pietre în mine.

54. Ape năvăleau peste capul meu și cugetam: «Sînt pierdut!».

55. Chemat-am numele Tău, Doamne din groapa cea mai dedesubt.

56. Tu ai auzit glasul meu: «Nu astupa urechea la suspinul și strigătul meu».

57. Tu erai aproape în ziua cînd Te-am strigat și ai zis: «Nu-ți fie frică!».

58. O, Doamne, Tu ai judecat pricina mea, Tu ai izbăvit viața mea!" (Plîngeri 3, 48-58).

Exilat în anul 8 d.H. la Pontul Euxin, grele lacrimi varsă și Ovidiu în Elegia a III-a din Tristele, cartea I-a: „Cînd mi-amintesc de noaptea grozavă, de demult,// Simt cum mă potopește al plînsului tumult,/ Potopitoare lacrimi se scurg șirag, șirag./ Atunci eu părăsit-am pe veci al Romei prag!"

Și Enea, ajuns la țărm, după un ospăț bogat, din cerbii ce-i vînase, își plînge soții pierduți, ne spune Virgiliu în *Eneida*: „...Cu hrana/ Ei se-ntremează și, lungiți pe iarbă,/ Se-mbuibă cu vin vechi și carne grasă./ După ce, astfel, își alină foamea/ Și masa ei o strîng, atunce numai/ De soții lor pierduți vorbesc tot timpul/ Și-i plîng pe ei; cînd speră, cînd li-i teamă;/ Ei stau la îndoială: ce să creadă?/ Că mai trăiesc ori își găsiră moartea/ Și nici n-aud că sînt chemați pe nume”.